

ATEBE

Dinî Araştırmalar Dergisi
Journal for Religious Studies

ATEBE Dergisi | Journal of ATEBE

e-ISSN: 2757-5616 | Haziran / June 2021/1, 5: 17-34

İslam ve Yahudi Hukukunda Karz Akdi

Lending in Islamic and Jewish Law

Fatmatüzzehra Faslı

Doktora Öğrencisi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami Araştırmalar Enstitüsü, İslam Hukuku Anabilim Dalı

PhD Student, Social Sciences University of Ankara, Institute of Islamic Sciences, Department of Islamic Law

Ankara, Turkey

zahranwar@hotmail.com

orcid.org/0000-0002-1373-640X

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliř Tarihi / Date Received: 03 Mart/March 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 06 Haziran/June 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Haziran/June 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/June

Atıf / Cite as: Faslı, Fatmatüzzehra. "İslam ve Yahudi Hukukunda Karz Akdi = Lending in Islamic and Jewish Law". *ATEBE* 5 (Haziran 2021), 17-34. <https://doi.org/10.51575/atebe.890338>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (**Fatmatüzzehra Faslı**).

Copyright © Published by Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Social Sciences University of Ankara, Faculty of Islamic Sciences, Ankara, 06050 Turkey. All rights reserved.

CC BY-NC-ND 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial NoDerivatives International License.

İslam ve Yahudi Hukukunda Karz Akdi

Öz

Sosyal bir varlık olarak yaratılan insan, toplumda başka insanlarla iletişim ve etkileşim halindedir. Alışveriş ve borç verme gibi ekonomik faaliyetleri de bu iletişimin bir parçasıdır. Tarih boyunca hukuk sistemleri bu faaliyetleri çeşitli kurallar belirleyerek düzenlemiş, emirler ve yasaklar vazetmiştir. Kaynağı vahiy olan ve bağlularınca hâlâ uygulanan İslam ve Yahudi hukuk sistemlerinin karşılaştırıldığı araştırmalar dinler tarihi açısından yapılanlara oranla daha azdır. Bu çalışmanın amacı, her iki hukuk sistemini karz akdi açısından benzer ve farklı yönleriyle inceleyerek hukuk alanındaki karşılaştırmalı araştırmalara bir nebze katkıda bulunabilmektir. İslam hukuk sistemi ve Yahudi hukuk sisteminin borç verme konusu ile ilgili hükümlerindeki benzerliklerin farklılıklardan daha çok olduğu tespit edilmiştir. Bu iki hukuk sisteminin kaynaklarının aynı olması benzerliğin en doğal sebebidir. Farklılıklar ise Yahudilerin hukuk ve zamanla değişen hayat şartları arasındaki uyumu sağlamak adına dinî kuralları değiştiren yorumlarından dolayıdır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Yahudi Hukuku, Karz, Tüketim Ödücü, Kredi, Faiz, Tevrat, Karşılaştırma.

Lending In Islamic and Jewish Law

Abstract

Created as a social being, human beings communicate and interact with other people in society. Their economic activities are also part of this communication. Transactions such as shopping and lending are also an element of the economy. Throughout history, legal systems have laid down rules regulating these activities and imposed orders and prohibitions. Studies comparing Islamic and Jewish legal systems, which originated from revelation and still applied by their followers, are less than those made in terms of the history of religions. The aim of this study is to contribute to the comparative studies in the field of law by examining the similar and different aspects of both legal systems in terms of contractual contract. It has been determined that there are more similarities in the provisions of Islamic law and Jewish law regarding the issue of lending. The fact that the sources of these two legal systems are the same is the most natural reason for similarity. The differences are due to the interpretations of the Jews that changed religious rules in order to ensure harmony between the law and the life conditions that changed over time.

Keywords: Islamic Law, Jewish Law, Lending, Loan, Interest, Torah, Comparison.

Extended Abstract

Created as a social creature, human beings communicate and interact with other people in society. Economic activities such as shopping and lending are also part of this communication. Throughout history, legal systems have regulated these activities by determining various rules and imposed orders and prohibitions. Studies comparing Islamic and Jewish legal systems, which originated from revelation and still applied by their followers, are less than those made in terms of the history of religions. The aim of this study is to contribute to the comparative researches in the field of law by examining both legal systems from their similar and different aspects in terms of cash contract. It has been determined that there are more similarities in the provisions of the Islamic legal system and the Jewish legal system regarding the issue of lending. In the Jewish legal system it is called lending / gemilut hasadim. It is a contract that is predominantly evaluated together with interest. In the Torah, helping the brother in need by lending money is both praised and ordered. However, lending with interest is strictly prohibited. In the Islamic legal system, it is also a praised act to lend money to the Muslim brother to relieve his worldly troubles. Giving unrequited loans is considered as a loan to Allah in the Quran and is described as "a good debt" and it is stated that it will be rewarded many times in the hereafter. It is strictly forbidden to lend with interest in Islam.

In both legal systems, the main sources have determined what the goods that will cause interest or suspect interest in lending contracts. There are similarities between the two legal systems in terms of the properties of these goods. The Arabic and Hebrew pronunciations of the word interest also resemble each other. In addition, a contract similar to the one named "heter isqa" developed for Jews who do not want to make transactions with interest is established under the name of "Mudârebe" in Islamic law. Both are contracts based on labor-capital partnership. These two contracts, whose details are mentioned in the content of the study, can be seen as one of the similarities. It is a common practice that the creditor does not accept the smallest thing that can be

considered as an advantage from the debtor or cannot stipulate a condition during the contract. The fact that their sources are based on divine revelation is the most natural reason for the similarity between the two systems. There are also different rules in the lending regulations of Islamic law and Jewish law. These differences are due to the interpretations of the Jews that changed the religious rules in order to ensure harmony between the law and life conditions that changed over time. The prohibition of interest, which is clearly expressed in the Torah, has been pierced through the word-for-word interpretations and by producing different ways out. In the comments made by Jewish scribes about the prohibition in the Torah, it was concluded that the word "brother" only covers Jews, and that there is no such ban on foreigners / goyim. The use of a non-Jewish third person as a tool to circumvent the interest rate prohibition also appears as a method. When the interest lending transactions in Judaism are evaluated in terms of the historical process, it is possible that they become a sector and turn into usury, especially during the periods they lived in Europe. The Jews defend themselves by saying that the societies they live with, the economic and political conditions force them to lend at interest or even usury, and even that this is a necessity (kedei hayyenu) to survive. To refer to the approach of modern Jewish thought to the issue, interest is seen as an unfair and unjust practice in terms of religion in their evaluations regarding the view of prohibition of interest among themselves. Despite this, it is argued that interest is charged from other nations in accordance with the principle of reciprocity and that this is a justified reason. Throughout history, Jews have viewed it as legitimate to take back what they gave or lost through interest from invading nations, who thought they had the right to take what they had by force. Such an approach to the prohibition of interest does not exist in Islam. There is no change in provision according to changing times, conditions or relations with other societies.

Giriş

Yahudilik, günümüze kadar ulaşmış üç semavî dinin en eski olanıdır. Kutsal kitabı olan Tevrat da kaynağı vahiy olan en eski hukuk kaynağıdır. Yahudilik ve İslam arasındaki ilişkiyi inanç bağlamında ortaya koyan pek çok araştırma yapılmış olmakla birlikte, hukuk bağlamında inceleyen çok az çalışma vardır. Hâlbuki bu iki din, benzer bir dinî çerçeveye sahip olduğu kadar, dinî kaynaklara dayalı olmaları sebebiyle benzer bir hukuk yaklaşımına da sahiptir. Her iki sistemin de esas itibarıyla "vahiy kaynaklı hukuk" olarak değerlendirilmesine binaen, bağlayıcı kurallar niteliği taşıyan yorum metotları ile kutsal metinler üzerinde yapılacak incelemeler de yine vahiy kaynağıyla ilişkilidir.¹

İslam hukukunda en kısa şekilde borç verme olarak tanımlayabileceğimiz "karz" akdi Tevrat'ta da yer alan bir akittir. Bu akidle ilgili Yahudilikteki hukuki düzenlemeler İslam hukuku ile benzerlik gösteren unsurlar içermektedir. Bu çalışmayla, İslam ve Yahudi hukukunda karz akdinin mukayese edilmesi amaçlanmaktadır. Birinci bölümde, karz akdinin İslam hukukundaki tanımı, meşruiyeti ve hükmü gibi hususlar açıklanacaktır. Fakat İslam Hukukunda karz akdi ile ilgili kapsamlı çalışmaların varlığı dikkate alınarak kısa tanımlar ve açıklamalarla yetinilecektir. İkinci bölümde, Yahudi hukukunda özellikle de Tevrat'ta karz konusu incelenecektir. Yahudilerin borç verme işlemlerinde faizli muameleler yapmaları sebebiyle bu bölüm faizli borç verme üzerinde yoğunlaşacaktır. Üçüncü bölümde ise iki hukuk sisteminde karz akdi anlayışı arasındaki benzerlik ve farklılıklara değinilecektir.

Günümüze kadar ülkemizde İslam ve Yahudilik konusunda yapılan araştırmalar incelendiğinde Hukuk alanından ziyade İlahiyat İlimleri, özellikle de Dinler Tarihi alanının öne çıktığı görülmektedir. Hukuk Usulü açısından, İslam hukukunun Yahudi hukukuna etkisi iddiasıyla, İmran Ahsan Niazi tarafından kaleme alınan "Karailer: İslam Hukukunun Yahudi Hukukuna Etkisi"² isimli makale önemli bir çalışmadır. "İslam Hukuku ile Tevrat Hükümlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi"³ başlıklı çalışmada Borçlar Hukuku ile ilgili hükümlerin karşılaştırıldığı bölümde, konuya sadece karşılıksız/faizsiz borç anlamındaki karz-ı hasen

¹ Judith Romney Wegner, "İslam Hukuku ve Talmud Hukuk Metodolojisi: İslam Hukukunun Dört Kaynağı ve Talmud Hukukundaki Karşılıkları", *The American Journal of Legal History* 26/1 (Ocak 1982), 25-71.

² İmran Ahsan Niazi, "Karailer: İslam Hukukunun Yahudi Hukukuna Etkisi", çev. Talip Türcan, *Tabula Rasa* 3 (2001), 227-241.

³ Fatmatüzzehra Ekinci, *İslam Hukuku ile Tevrat Hükümlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), 2003.

boyutuyla değinilmiştir. Bu makalede ise borç vermenin Yahudilikte bazı durumlarda faizli krediye dönüşmesi sebebiyle, karz ile birlikte faizli borç verme konusu da ağırlık kazanacaktır.

“Yahudilikte Faiz” konusuyla ilgili de pek çok makale ve tez bulunmaktadır. Fakat bu araştırmanın konusu borç alıp verme işlemlerindeki faiz ve bu konuda iki hukuk sisteminin karşılaştırılmasıdır. İngilizce literatür incelendiğinde, iki hukuk sistemi arasında mukayeseli çalışmalar olarak Andrea Borroni’nin “A Comperative Survey on Islamic Riba and Western Usury”⁴, Daniel Klein’in “The Islamic and Jewish Law of Usury: A Bridge to Commercial Growth and Peace in the Middle East”⁵, Natalie Schoon ve Julinda Nuri’nin “Comperative Financial Systems in Judaism and Islam: The Case of Interest”⁶ ve Abdus Najmi’nin “Religion and Finance: Usury in Judaism and Islam”⁷ isimli çalışmaları olduğu görülmektedir. Arapça literatür incelendiğinde ise Muhammed Ahmed el-Benna’nın “el-Karzü’l Masrafî, Dirâsetü’t-Târihiyye Mukâraneten Beyne’s-Şerî’ati’l-İslamiyyeti ve’l-Kânûnu’l Vaz’î” isimli bir kitabı olduğu görülmüştür.⁸ Bu kitapta Yahudilikte faiz konusu genişçe işlenmiş fakat İslam hukuku ile bir karşılaştırma yapılmamıştır. Dolayısıyla makalenin, konusu itibarıyla İslam ve Yahudi hukukundaki karz akdini Türkçe olarak mukayeseli bir şekilde ele alması sebebiyle bir boşluğu doldurması adına katkı sunması umulmaktadır.

1. İslam Hukukunda Karz Akdi

1.1. Tanımı ve Meşruiyeti

Karz, sözlükte kesmek anlamındadır. Borç verilen mala da karz denir. Bunun sebebi, borç malın diğer mallardan kesilerek verilmesidir.⁹ İstilahta ise karz, borç verilebilen bir malı sonradan mislinin iade edilmesi şartıyla bir şahsa vermek demektir. Bu şekilde ödünç verene “mukriz”, ödünç alana “müstakriz”, ödünç almaya “istikraz” denir.¹⁰ Türkçede borç anlamına gelen karz ve deyn kavramları arasında fark vardır. Deyn kavramı kişinin zimmetinde sabit olan borçların genel ismini ifade ederken, karz daha özel bir anlamdadır.¹¹

Karz akdinin meşruiyeti Kur’ân ve Sünnet ile sabittir.¹² Herhangi bir fazlalık beklemeksizin ödünç vermek ayetlerde teşvik edilmekte ve bu güzel davranışı gösterenlerin bundan kat kat fazlasıyla mükâfatlandırılacağı bildirilmektedir. Kur’ân’da altı ayette geçen “karz” kelimesi hep güzel ve iyi anlamında “hasen” sıfatı ile “karz-ı hasen” şeklinde geçmektedir. İlgili ayetlerde ödünç verenlerin kazanacağı sevaba da işaret edilmiştir. Konu ile ilgili ayetlerden birisi şöyledir: “*Kim Allah’a güzel bir borç verirse Allah da bunu kat kat fazlasıyla öder. Daraltan da genişleten de Allah’tır ve O’na döndürüleceksiniz.*”¹³ Hz. Peygamber’in, ödünç alanın ve ödünç

⁴ Andrea Borroni, “A Comperative Survey on Islamic Riba and Westwern Usury”, *Rivista telematic* 4 (2019), 1-74

⁵ Daniel Klein, “The Islamic and Jewish Law of Usury: A Bridge to Commercial Growth and Peace in the Middle East”, *Denver Journal of International Law&Policy* 23/3 (Mayıs 2020).

⁶ Natalie Schoon, Julinda Nuri, “Comperative Financial Systems in Judaism and Islam: The Case of Interest”, *SSRN Electronic Journal*- June 2012.

⁷ Abdus Najmi, “Religion and Finance: Usury in Judaism and Islam”, *UCLA Journal of Religion* 4 (2020).

⁸ Muhammed Ahmed el-Benna, *el-Karzü’l Masrafî, Dirâsetü’t-Târihiyye Mukâraneten Beyne’s-Şerî’ati’l-İslamiyyeti ve’l-Kânûnu’l Vaz’î* (Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1971).

⁹ Ebü’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzur, *Lisânü’l-‘Arab*, “krz” (Beyrut:Dâru’s-Sadr, ts.), 8/216-218; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 293.

¹⁰ Daha geniş bilgi için bk. Ebu’l-Fadl Mecdüddin Abdullah b. Mahmud Mevsilî, *el-İhtiyâr li Ta’lîli-l Muhtâr* (İstanbul: Çağrı Yayınları,1996), 3/56; Orhan Çeker, *İslam Hukukunda Akitler* (Konya: Tekin Kitabevi, 2019), 217-218; Yunus Apaydın, “Karz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/520-525; Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOİFI), *Karz (tüketim ödünçü)* (Suudi Arabistan: Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions, Kabul 15-19 Mayıs 2004,19), 521.

¹¹ Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 218.

¹² Muhammed Hamidullah, *Aziz Kur’an*, çev. Abdülaziz Hatip-Mahmut Kanık (İstanbul: Beyan Yayınları, 2000), el-Bakara Sûresi, 2/275 ve 282; Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-Sahih* (yy. Dârü’t-Tıbbâ’ati’l-Âmire, 1315), “Mezalim” 3; İmam Ebi’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac el-Kureyşî en-Nisaburî, *Sahih-i Müslim*, (Mısır: Dârü’t-Ta’sil, 2014), “Birr”, 59; “Zikir”, 38.

¹³ Ayette geçen güzel bir borç kavramı sadaka, infak ve karz olarak üç yardımlaşma türünü ifade eder. *Kur’ân Yolu*. (Erişim 20 Nisan 2021) el-Bakara Sûresi, 2/245. Aynı konuda ayetler için bk. el-Mâide Sûresi, 5/12; el-Hadîd Sûresi, 57/11, 18; et-Tegâbun Sûresi, 64/17; el-Müzzemmil Sûresi, 73/20.

verenin haklarını korumayla ilgili hadisleri ve sahabenin ödünç işlemlerine izin vermesi de karz akdinin hukukî dayanağını oluşturmaktadır.¹⁴

1.2. Mahiyeti

İslam hukuku kaynaklarında karzın mahiyetini ve fikhın genel doktrini içindeki yerini belirlemeye yönelik olarak çeşitli açıklamalar yapılmıştır. Paranın ve mislî malların aynı cinsten olan mallarla değişiminde faizin gerçekleşmesi ve karz akdinin de bir değişime benzemesi nedeniyle, aslında mevcut kurallara aykırı bulunduğu fakat yardımlaşma ve dayanışma yönüyle zarureten meşrû' olarak değerlendirildiği ifade edilmektedir.¹⁵ İslam hukukuna göre bir muameleyi mübadele haline getiren şey, o değişime olan ihtiyaçtır. Karzdaki para değişimine de tarafların ihtiyacı yoktur. Karz akdi, mukrizin (ödünç veren) müstakrize (ödünç alan) bir yardımından ibarettir.¹⁶

Akitlerin tamamlanması için teslimi şart olarak gören sınıflandırma açısından karz akdi aynî akitlerden sayılmaktadır. Karz akdi de âriyet, hibe, vedfa ve rehin akitlerinde olduğu gibi tamamlanması için teslimin gerçekleşmesinin zorunlu olduğu akitlerdendir. Teslim şartı da genel olarak bu akitlerin teberru akdi oluşuyla gerektirilmektedir.¹⁷

Karz akdi bir teberru akdi olduğu için mahiyeti ile ilgili olarak, câiz, yani bağlayıcı olmayan akitlerden sayılmıştır. Cumhûra göre borç veren kişi, verdiği borcu dilediği zaman geri isteyebilir. Hatta başlangıçta borcun ödenmesiyle ilgili bir sürenin şart koşulması da bu durumu etkilememektedir.¹⁸

Karz akdinin bedelli ya da bedelsiz mi olduğu, aynın temlikini sağlayıp sağlamadığı gibi konularda da farklı görüşler zikredilmiştir. Bu konu karzın, alım-satım, âriyet ve hibe akitlerine belirli yönleriyle benzetilmesinden ileri gelmektedir.¹⁹ Konuyu çağdaş İslam hukukçularından Hayrettin Karaman şu şekilde izah eder:

Karz akdinde, mal teslim alanın (kâbız) tazmin mesuliyetine intikal etmiş olur. Dolayısıyla malı teslim alan tarafın elinde hâsıl olacak zarardan, teslim alan taraf sorumlu olur. Karz akdinin bir diğer vasfı da başta teberrû, sonunda ivazlı akitler grubuna dâhil olmasıdır. Mukriz, müstakrizin muhtaç olduğu malı ona vermekle teberrû edici durumda olur. Ancak mukriz, verdiği karşılığını isteyince ivazlı akit hükümleri tatbik edilir.²⁰

Borç verme işlemlerinin diğer tüm işlemler gibi tamamlanması ve bir karz akdi olarak tanımlanabilmesi için üç unsurun bir arada bulunması şarttır. Bunlar; taraflar, konu ve tarafların icab ve kabul beyanlarıdır. Aynı şekilde bir akdin gerçekleşmesi ve sahih sayılabilmesi için gerekli olan diğer şartları da taşımalıdır.

Akdi tarafları ile ilgili olarak ise karz akdinin geçerli olabilmesi için İslam hukukçularının büyük kısmı ehliyet şartı ileri sürmüştür. Bu şart, karz veren(mukriz) için teberru, karz alan(mustakriz) için tasarruf ehliyeti olarak belirlenmiştir.²¹

¹⁴ "Kim insanların mallarını ödemek üzere borç alırsa, Allah onun borcu ödemesine imkân verir, kim de itlaf etmek, ödememek niyetiyle alırsa Allah da onun malını itlaf eder." Buhârî, "İstikraz" 2 (2257); Ahmet Özdemir, "Karz Akdinin Mahiyeti ve Faizli İşlemleri Önleme Fonksiyonu", *ÇÜÜİFD*, 12/1 (2012), 126.

¹⁵ Apaydın, "Karz", 24/520-525.

¹⁶ Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 21; "a.m.f.", "Mecellede Ele Alınmayan Üç Konu: Faiz, Sarf ve Karz" *S.Ü.İ.F.D.*, 5 (1994), 114; AAOİFİ, *Mudârebe* (Suudi Arabistan: Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions, Kabul 11-16 Mayıs 2002, 19), 521, 531.

¹⁷ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/55; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/237; Apaydın, "Karz", 24/520-525.

¹⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, II/237; Apaydın, "Karz", 24/520-525.

¹⁹ Konuyla ilgili geniş değerlendirme için bk. İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/237-238; Apaydın, "Karz", 24/520-525; Özdemir, "Karz Akdinin Mahiyeti", 126.

²⁰ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: İz yayıncılık, 1999), 2/57-58.

²¹ Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *el-Bedâi'u's-Sanâ'î'ft Tertîbi's-Şerâi'* (Beyrut:1986), 7/394; AAOİFİ, *Mudârebe*, 521.

1.3. Hükmü

Karz akdinin tarafları açısından doğurduğu sonuçları itibarıyla hükmü, akdin tanımı ve mahiyeti ile ilgili yukarıda zikrettiğimiz hususlardan da anlaşılacağı gibi, akde konu olan malın borç alan kişiye teslimi ve sonrasında borç veren kişiye mislinin geri ödenmesidir.²²

Karz akdi, fıkıhın muamelat konuları içinde yer alan, akitler konusunun ele alındığı bölümlerde müstakil bir başlık altında incelenen bir akit türüdür. Özellikle de faizle olan ilişkisi incelenmiş, bu konuda oldukça ayrıntılı bir ilmî birikim meydana gelmiştir. İslam hukukunda karz akdi ile ilgili çok sayıda çalışmanın olması ve bu çalışmanın kapsamı da düşünülerek sunulan özet bilgiyle yetinilmektedir.

2. Yahudi Hukukunda Karz Akdi

2.1. Tanımı ve Meşruiyeti

Yahudi hukukunda borç verme ile ilgili olarak kullanılan terim “*gemilut hasadim, sevgiyle/“şefkatle verilen borç”* kısaltılmış şekliyle “*gemah*” terimidir.²³ Terimin Türkçe karşılığından ve Tevrat’taki emirlerden de anlaşılacağı gibi Yahudilikte karz, ihtiyaç sahibi kişilere, bu konudaki emri yerine getirmek, Allah’ın hoşnutluğunu kazanmak ve gazabından korunmak için borç vermek anlamına gelmektedir.

Karz akdi hukuki dayanağını Tevrat’ta yer alan şu pasajdan almaktadır:

Rabbin sana vermekte olduğu kendi memleketinde, kardeşlerinden biri, fakir bir adam senin yanında, kapılarının birinde olursa, yüreğini katılaştırmayacaksın ve fakir kardeşine elini kapamayacaksın; fakat ona mutlaka elini açacaksın ve muhtaç olduğu şeyde mutlaka ihtiyacına yetecek kadar ona ödünç vereceksin. Sakın yedinci yıl ibra yılı²⁴ yakındır diye yüreğinde bayağı düşünce olmasın ve fakir kardeşine karşı gözün kötü olmasın ve ona bir şey vermezlik etmeyesin ve sana karşı Rabbe çağırırsa sana suç olmasın. Ona mutlaka vereceksin ve ona verdiği zaman yüreğin kederlenmeyecek çünkü bütün işlerinde ve el attığın her şeyde Rab seni bunun için mübarek kılacaktır. Çünkü memleketin içinden fakir eksik olmayacaktır; bunun için ben; mutlaka kendi memleketinde kardeşine, hakirine ve fakirine elini açacaksın diye sana emrediyorum.²⁵

Bazı Yahudi bilginleri borç verme ve ibra yılı uygulamalarının Tevrat’ın karmaşık arazi yasalarında bir sosyal mühendislik sistemi sağladığını savunur. Onlara göre, her iki uygulama da toplumdaki zengin ve fakir sınıf arasındaki uçurumun genişlemesini önlemek için tasarlanmış sosyal mühendislik politikalarıdır. Bu iki politikanın sonucu, yoksulların kendi kendilerine daha fazla yeterlilik kazanmalarına yardımcı olma, borçlarını ödemek için kendilerini sözleşmeli köleliğe satmalarını engelleme, fakir ve köle Yahudilerin sayısında bir azalmadır. Bu uygulamaların temelinde mülkiyetin kayıtsız şartsız kendilerine ait olmadığına ve kaynakların başkalarıyla paylaşılma sorumluluğu olduğuna dair derin bir inanç vardır. Ayrıca Kitab-ı Mukaddes perspektifinden ekonomik sıkıntıların çok olduğu zamanlarda İsrailoğullarına borç vermek bir “doğruluk ve iyilik eylemi” olarak görülür. Bununla birlikte, Yahudiler bu yasaların hem eski hem de modern zamanlarda pratik uygulamasında çeşitli karmaşık sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bir tarım toplumunda borçlanma son çare iken, borç verme ve para alma, zamanla tarımdan çok ticaret ve sermaye değişimi üzerine inşa edilmiş bir toplumda ticari önem kazanmıştır. Yahudi din adamları borç verme ile ilgili hükümlerin lafzı

²² Apaydın, “Karz”, 24/520-525.

²³ Mark Greenspan, “Lending and Love: A Jewish Approach to Loans”, *Rabbinicalassembly* (Erişim 01 Aralık 2020).

²⁴ “İbra yılı/Şemita” Yahudi inancına göre her altıncı yılın sonunda yedinci yıl tarımsal çalışmaların yasaklandığı, kamu yararına olarak arazi mülkiyetindeki zilyetlik hakkının kaldırıldığı toprağın nadasa bırakılıp, borçluların borçlarının affedildiği yıldır. Kitabı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit), (İstanbul: Zafer Matbaası 1991), Tesniye 25:1-4; Geniş bilgi için bk. Yusuf Besalel, “Şemita” *Yahudilik Ansiklopedisi* (İstanbul: Gözlem Yayınları, 2001-2002), 3/674; Glossar Schott, “Schemittah”, *Uni-frankfurt* (Erişim 15 Ağustos 2000); Yusuf Altıntaş-vd, *Yahudilikte Kavram ve Değerler* (İstanbul: Gözlem Yayıncılık, 2001), 67. İslam Hukukunda ibra uygulaması ile ilgili genel hükümler için bk. Osman Öztürk, *Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle* (İstanbul: İrfan Matbaası, 1973), 370-372.

²⁵ *Kitâb-ı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit)* (İstanbul: Zafer Matbaası 1991), Tesniye 15:7-11; Ayrıca bk. Levililer 25:35-39.

olmasa da ruhunu korumaya çalışırken, faizle borç verme yasağını aşmak için de ustaca stratejiler geliştirmiştir.²⁶

Yahudilikte borç verme konusunda Yahudi olan ve Yahudi olmayan/"yabancı" kişiler arasında farklı bir uygulama mevcuttur. Bunun sebebi, Yahudi inanç sisteminde, Tanrı'yla ahitleşme düşüncesine dayanan ve seçilmişlik fikriyatıyla beslenen bir Yahudi kimliğinin bulunmasıdır.²⁷ Eski devirlerden itibaren Yahudiler, Yahudi olmayanlara "goy-goyim (çoğul)/ yabancı", "ger toşav/yerleşimci yabancı", "Nuh/Nuh Yasalarını²⁸ kabul edenler" ve "Hasidey Umot Ha-Olam/dünyanın dürüst insanları", "Yir'ey Haşem/Şamayim/Tanrı'dan korkanlar" gibi çeşitli isimler vermişlerdir.²⁹ Bu sınıflandırmaya göre, toplumsal hayat içerisindeki ilişkilerde yabancılar, Yahudilerin kendi aralarındaki hukuki kurallardan farklı kurallara tabi tutulmuştur. Uygulamadaki farklılık da Yahudi olmayanlarla bütünleşmenin engellenmesi ve tarihi süreçte Yahudi olmayanlarla yaşanan şiddetli gerginlikler şeklinde açıklanmıştır.³⁰ Bu sebeple Yahudiler arasındaki borç verme faizsiz, Yahudi olmayanlara borç verme ise faizli bir şekilde gerçekleşmiştir. Tevrat'ın şu pasajları da bu durumun hukuki temelini oluşturur:

Eğer kavmime yanında olan bir fakire, ödünç para verirsen, ona murabahacı olmayacaksın, onun üzerine faiz koymayacaksın.³¹

Ve eğer kardeşin fakir düşer ve senin yanında zayıf olursa ona yardım edeceksin, senin yanında garip ve misafir gibi yaşayacak. Ondandır faiz ve kâr alma ve Tanrı'dan kork ta ki kardeşin senin yanında yaşasın. Ona gümüşünü faizle vermeyeceksin ve zahireni ona karla vermeyeceksin.³²

Para faizi olsun zahire(yiyecek) faizi olsun yahut ödünç verilen her şeyin faizi olsun, faizle kardeşine ödünç vermeyeceksin. Yabancıya faizle ödünç verebilirsin; fakat kardeşine faizle ödünç vermeyeceksin, ta ki mülk olarak almak üzere gitmekte olduğun diyarda elini atacağın her şeyde Rab seni mübarek kılsın.³³

Din adamlarının Tevrat'a yaptıkları yorumlar incelendiğinde, bu konuda farklı zamanlarda farklı tutumlar sergiledikleri görülür. Tevrat'ta yer alan pasajları kelime kelime yorumlayan din bilginleri, adeta faizle borç vermeyi meşrulaştıran bir anlayış sergilemişlerdir. Özellikle Tevrat'ta geçen "sizin aranızdan", "halkımdan", "kardeşlerinden birisi" gibi tabirlerin sadece Yahudi olanları kapsadığını, Yahudi olmayan diğer kişilere özellikle Hz. Nuh'un Kanunlarını benimsemeyen putperestlere faizle borç verilebileceğini ifade etmektedirler.³⁴

Kur'an-ı Kerim'de, faizin Yahudilere de haram olduğu fakat onların bunu çeşitli yorumlar ve yöntemlerle meşru' kıldıklarına işaret edilmektedir. Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: "Yasaklandıkları halde faiz almaları ve haksızlıkla insanların mallarını yemeleri yüzünden (önceleri helâl olan temiz ve iyi şeyleri Yahudilere haram kıldık) ve içlerinden inkâra sapanlara acıklı bir azap hazırladık."³⁵ Hz. Peygamber, Medine sözleşmesi de dâhil olmak üzere Yahudilerle yaptığı zimmet sözleşmelerinde, Yahudilerin kendi aralarında faiz alıp

²⁶ Mark Greenspan, "Lending and Love: A Jewish Approach to Loans".

²⁷ Eldar Hasanov, "Nuh Kimliği Bağlamında Yahudilikte Yabancı Algısı", *Türkiye Ortadoğu Araştırmaları Dergisi* 2/1(2015), 137-160.

²⁸ Yahudi inancına göre Yahudi olmayanların Tevrat'a göre yaşama zorunlulukları yoktur. Fakat bir takım temel manevi değerleri kabul etmeli ve onları uygulamalıdır. Yahudi olmayanların uyması beklenen bu temel manevi kurallara "Noahid Yasaları/Hz.Nuh'un Kanunları" denir. Bunlar, tüm ilişkilerde eşitlik ve adaleti sağlamak, Tanrı'nın ismini küçültecek davranışlardan uzak durmak, putperestlik, kan dökmek ve hırsızlıktan kaçınmak ile haram kabul edilen gayr-i ahlâkî cinsel ilişkilerden uzak durmak ve yaşayan bir hayvanın etinden yememektir. Besalel, "Noahid Yasaları", 2/448; Geniş bilgi için bk. Hasanov, "Nuh Kimliği Bağlamında Yahudilikte Yabancı Algısı", 142-153; "a.mlf.", "Yahudi Kaynaklarında Hz. Nuh'la Ahit", *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Dağı Sempozyumu* (27-29 Eylül 2013), 163-168; Besalel, "Goy", 1/191-192.

²⁹ Hasanov, "Yahudi Kaynaklarında Hz. Nuh'la Ahit", 163-168; Besalel, "Goy", 1/191-192.

³⁰ George Robinson, "Interest-Free Loans in Judaism", *Myjewishlearning* (Erişim 01 Aralık 2020).

³¹ Çıkış 22:25.

³² Levililer 25:35-38.

³³ Tesniye 23:19-21.

³⁴ Yorumlarla ilgili geniş bilgi için bk. Michael Satlow, "What Is Wrong with Charging Interest", *The Torah* (Erişim 01 Aralık 2020); Klaus Issler, "What Does The Old Testament Say About Loans And Interest", *Biola* (Erişim 01 Aralık 2020); Estraya Seval Vali, "Yahudilikte Faiz Konusu", *Şalom Gazetesi* (31.10.2013).

³⁵ en-Nisa, 4/161.

vermemelerini şart olarak ileri sürmüştür ve kaynaklarda onların da bu konuda itirazları olduğuna ilişkin bir bilgiye rastlanmamaktadır.³⁶

2.2. Mahiyeti

Tevrat'ta borç verilecek mallar arasında bir ayırım gözetilmemektedir. Amaç ihtiyaç sahibinin ihtiyacını gidermektir ve neye ihtiyaç varsa o verilmelidir. Bu para olabileceği gibi yiyecek, giyecek vb. temel ihtiyaç maddelerinden de olabilir.³⁷

Konuyla ilgili hukuk kaynaklarında ağırlıklı olarak para borç verme ve Yahudi olmayanlara (Goyim) faizle borç verme konusu üzerinde durulmuştur. Yahudi hukukunda yabancılarla kurulan karz türü ilişkilerde yasal olarak kabul edilen faizle ilgili tanımlar ve örnekler şu şekildedir: Neseh ya da neşeh (ısırık) olarak tabir edilen faiz, faizi düşürülerek borç vermek suretiyle önceden kesilen faizdir. Bu yüzden "ısırık" denilmiştir.³⁸ Ribit ya da marbit ise geri ödeme anında verilen faiz yani tahakkuk etmiş faizdir.³⁹ "Faiz" (*Neşeh*) ile "arttırma" (*Tarbit*) sözcükleri aslında eşanlamlıdır. Din âlimi Kli Yakar, *neşeh* sözcüğünün ısırma anlamına gelen *neşih*a ile aynı kökten geldiğini vurgular. *Neşeh*, yılan ısırığına benzer. Topuğuna küçük bir ısırık alan kişi belki bunu fark etmez ama zehir sonradan yayılıp vücudu sarar ve insanı öldürür. Faiz de buna benzer. Örneğin; bir kişi bir başkasına 100 lira borç verir ve borcunu geri ödemediği her ay için ona 1 lira ödeme şartı koyarsa, bu *Neşeh*'tir. Zira zaman geçtikçe borç "ısıra ısıra" birikmektedir. Öte yandan bir kişi belirli bir zamana kadar 100 lira borç verir ve bu süre dolduğunda hem parayı, hem de üzerine 5 lira ödemesini şart koşarsa, bu *Tarbit*'tir. Çünkü burada sürekli bir ısırma yoktur. Borç para, bir süre sonra "artmaktadır".⁴⁰ Tevrat'taki "yiyeceğini arttırma amacıyla verme" ifadesi, örneğin buğdaydan da *tarbit* alınabileceği (100 kg buğdayı borç verip geriye 105 kg almak gibi) anlamına gelmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi bu faiz çeşitlerinin her ikisinin de Yahudiler arasında uygulanması yasaktır.⁴¹

2.3. Hükümü

Tevrat'taki mezkûr pasaj başta olmak üzere çeşitli pasajlarda fakir düşmüş kardeşe sevgi ve şefkat gereği borç vermek, onun ihtiyacını gidermek emredilmiştir. Yapılmadığı takdirde Allah'ın gazabını gerektirdiği de açıkça beyan edilmiştir. Bu açıdan Yahudilikte borç vermenin hükümü, "kaynağı Tora, Neviim ve Talmud olan ve her Musevi'nin yerine getirmekle yükümlü olduğu emir veya kural" anlamında mitsva⁴² yani farzdır demek mümkündür. Aynı şekilde Yahudilikte borç verme, İslam'da olduğu gibi Allah'a verilen bir borç gibi de değerlendirilmiştir. Uygulamada iyilik maksadıyla borç, Yahudi birisine verilir, Yahudi olmayan Goyim'e ise faizli borç verilir.⁴³

Karz akdi Yahudilikte her ne kadar hüküm olarak "mitsva" olarak görülse de uygulamaya gelindiğinde, Yahudi olan ve olmayan kişilerin ayrı ayrı düşünülerek bir hüküm belirlenmesi borç sözleşmelerinde faizin kullanılması yönünde bir çıkış yolu bulunmak istendiğini düşündürmektedir. Nitekim bu durum, zamanla gelişen ve değişen ekonomik şartların Yahudi olan kişilere dahi faizle borç vermeyi zorunlu hale getirdiği şeklindeki yorumlardan açıkça anlaşılmaktadır.

3. Karz Akdi Bağlamında İslam Hukuku ve Yahudi Hukukunun Karşılaştırılması

Karz akdi konusunda iki dinin hukuk kaynaklarından yola çıkarak bir karşılaştırma yapılırken farklılıklar olduğu gibi benzerlikler olduğu da görülmektedir. İhtiyacı olan kişiye borç vermek, Yahudiler arasında bir kardeşlik görevidir. Diğer toplumlara da borç vermenin bir sakıncası yoktur. Fakat borç alıp verme ekonomik ve siyasi bir üstünlük vesilesi sayıldığından

³⁶ Abdurrahman Yazıcı, "İslam Hukukuna Göre Gayrimüslimlerle İlişkiler: Hukuki Muhtariyet, Süreklilik ve Değişim Arasında Düşünce ve Hayat (İstanbul: Yedirenk Yayınları, 2010), 127.

³⁷ Robinson, "Interest-Free Loans in Judaism".

³⁸ Issler, "What Does The Old Testament Say About Loans And Interest", part-1; Jewish Virtual Library, "Usury", *Jewishvirtuallibrary* (Erişim 02 Aralık 2020).

³⁹ Jewish Virtual Library, "Usury".

⁴⁰ Vali, "Yahudilikte Faiz".

⁴¹ Vali, "Yahudilikte Faiz".

⁴² Besalel, "Mitsva", 2/415.

⁴³ Greenspan, "Lending and Love: A Jewish Approach to Loans".

dolayı, diğer milletlerden borç almak yasaklanmıştır.⁴⁴ Tevrat'taki ilgili pasaj şöyledir: “Çünkü Tanrın Rab sana vaat etmiş olduğu gibi, seni mübarek kılacaktır ve sen çok milletlere ödünç vereceksin fakat sen ödünç almayacaksın ve çok milletlere saltanat edeceksin fakat onlar sana saltanat etmeyecektir.”⁴⁵

İslam'da da karz, Kur'an ve sünnette övülen ve mükâfatlandırılacağı bildirilen bir davranıştır. Karz akdi, borç alan kişi için dünyevî, borç veren kişi için de uhrevî fayda beklentisiyle ve Allah'a yakınlaşma amacıyla yapılan bir işlemdir. Aslında Allah'a borç verme olarak değerlendirilir. Nasslarda “güzel” tabir edilerek, hayır niyetiyle Allah rızâsı için yapılan her türlü fedakârlığı da kapsamaktadır. Borç verme, Tevrat'ta geçtiği şeklinin aksine bir tahakküm amacı taşımamaktadır. Dolayısıyla borç verenin alacaklıya tahakkümü söz konusu değildir.⁴⁶

Ödünç verme işlemleri konusunda Yahudi kaynakları, İsrailoğullarına borç verme ve yabancılara faizle borç verme işlemlerini beraber değerlendirmektedir. Kanaatimizce bu durumda, Yahudilerin tarih boyunca buldukları yerlerde daha çok para ve finans işleriyle uğraşmış olmalarının yanı sıra asıl etken, yabancılarla ilişkilerinde uyguladıkları faizli işlemler için karz akdinin kullanılmasıdır. Ayrıca Tevrat'taki ilgili pasajlarda her iki durumun art arda ifade edilmesinin de etkili olduğu düşünülebilir.⁴⁷

Konu ile ilgili İslam Hukuku alanında yapılan çalışmalarda da karz, faize dönüşmemesi için dikkatlice değerlendirilmiş⁴⁸ borç veren kişinin menfaatine olarak bir şart koşması durumunda karzın faize dönüşeceği kabul edilmiştir.⁴⁹

Borç verme konusu, Yahudi kaynaklarında genellikle Yahudi hukukunun tarihi oluşum süreci içerisinde incelenmiştir. Bu süreç, Kitab-ı Mukaddes Dönemi, Talmudik Dönem, Geonim (VII. yüzyılın ortasından XI. yüzyılın ortasına kadar olan dönem), Rişonim (XII. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar olan dönem), Aharonim (XVI. Yüzyıldan günümüze kadar uzanan dönem)⁵⁰ olarak sınıflandırılmıştır.⁵¹ Her dönemde din adamları tarafından konu ile ilgili bazı farklı yorumlar yapılmış ve ona göre hükümler belirlenmiştir.

A-Kitab-ı Mukaddes Dönemi: Yukarıda belirtilen dönemler sınıflamasına göre ilk dönem olan Kitab-ı Mukaddes Döneminde, borç verme bir *mitsva*/farz olarak kesin bir dille emredilirken faizli borç verme işlemleri de aynı şekilde yasaklanmıştır. Ayrıca faizle borç verilmesi yasak olan malların hangileri olduğu isim verilerek belirtilmiştir.⁵² Ancak bu yasama, yabancılara uygulanmamıştır. Tevrat'ın bu hükümlerinin yorumlamaları sırasında M.Ö. XIX. ve M.S. XII. Yüzyıllar arasında Ortadoğu'da yaşamış eski kavimlerle ilgili yapılan sosyolojik araştırmalara da müracaat edilmiştir. Hammurabi Kanunlarında para ve yemekler için faiz hadlerinin belirlendiği, ayrıca Tevrat'ta basit insan toplulukları arasında hasat mevsimine kadar faizsiz borç verildiği, arkeolojik kazılarda Mısır'da ve Filistin'de bulunan Ârâmî belgelerinde⁵³ Diasporada⁵⁴ Elefantinde'ki Yahudilerin, V. yüzyılda yıllık %60 faizle birbirlerine ödünç para

⁴⁴ İkinci, *İslam Hukuku ile Tevrat Hükümlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*, 98.

⁴⁵ Tesniye 25:6.

⁴⁶ Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Lübnan: Dârü'l-Ma'rife, ts.), 14/35-36; Apaydın, “Karz”, 24/520-525.

⁴⁷ Çıkış 22:25; Tesniye 23:19-21.

⁴⁸ Çeker, “Mecellede Ele Alınmayan Üç Konu”, 99.

⁴⁹ Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, 7/395; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2/206-207; Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 219; AAOİFİ, *Mudârebe*, 522.

⁵⁰ Besalel, “Responsa”, 2/525.

⁵¹ Besalel, “Ödünç Para Verme”, 2/467-468.

⁵² Tesniye 23:19-21; Satlow, “What is Wrong with Charging Interest”.

⁵³ Papirüs ve kil parçalarından (ostraka) oluşan, Güney Mısır'daki Elefantine Adası'nda bulunan Yahudi askeri kolonisindeki askerlere ait kayıtları da içeren belgelerdir. Geniş bilgi için bk. Ali Muzaffer Dinçol, “Ârâmice”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/267-268; Hacı Çoban, “Ârâmî Göçleri”, *TÜBAR XXIX*, Bahar (2011), 99-100.

⁵⁴ *Diaspora*: İbranice Galut (Sürgün), Babil Sürgününden sonra Yahudilerin Yahudi olmayanlar arasında dağılması veya Filistin veya günümüz İsrail'in dışına “sürgünde” dağılmış Yahudiler veya Yahudi topluluklarının toplamları olarak tanımlanabilir. Terim, Yahudilerin dünyadaki fiziksel dağılımını ifade etse de, Yahudiler İsrail toprakları ile kendileri arasında özel bir ilişki algıladıklarından, dini, felsefi, politik ve

verdikleri tespit edilmiştir.⁵⁵ Bu da Yahudilerin sürgün dönemlerinde faizle borç verme konusunda Tevrat hükümlerine ters bir tutum izlediğini gösterir. Bahsi geçen tutum, aynı konuda Tevrat yasağının tarihi süreçte farklı şart ve durumlarda, din adamları tarafından yorumlanarak delinmesi şeklinde devam etmiştir.

B-Talmudik Dönemler: 2. Bet Amikdaş'ın (Kutsal ev-Rabbin evi)⁵⁶ yıkılışından sonra Yahudi Alahacılar (Yahudi Fıkıhçıları denilebilir)⁵⁷ ve Agadacılar⁵⁸ tarafından faizle borç verme konusu, Yahudi olmayanlara uygulanması gereken bir emir şeklinde saptanmıştır. Aynı dönemlerde yaşayan başka din adamları ise Yahudi olsun olmasın herkese faizsiz borç verilebileceğini fakat Yahudilerin tercih edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Rabi Yişmael'in "Mekhilta"sında⁵⁹ faizsiz paranın Yahudi olsun olmasın herkese ödünç verilebileceğini fakat Yahudilerin tercih edilmesi gerektiği söylenmiştir.

Bu dönemde Yahudi olmayanlarla borç alıp verme işlemlerinde faizin kullanılması ile ilgili Filistin ve Babil Talmudlarının hükümleri başlangıçta farklılık gösterir. Filistin Talmudu genellikle tapu ve ticari senetlerdeki işlemleri kolaylaştırmak amacıyla tapu vb. işlemlerde kayıpların ve ticari zararın telafisi için faiz uygulamasına izin vermiştir. Babil hahamları ise Filistin Talmudundan yüzyıl sonra yarı kurgusal satışları yasallaştırma yoluna giderek tarafların tefecilik yasağını delmesine izin vermiştir.⁶⁰

III. yüzyıldan itibaren ise faiz almanın fakir veya zengin her Yahudi'ye yasak olduğu kabul edilmiştir. Bu yasakla ilgili yorumlar, Midraş ismi verilen tüm tefsir kaynaklarında ve Filistin ve Babil Talmudlarında görülmektedir. Yasayı ihlal edenler de ağır bir dille suçlanır. Faizi alan alacaklı, faiz ödemeyi kabul eden borçlu dışında kefil ve şahitler hatta bu akdin belgesini yazan yazıcı bu suça iştirak etmiş sayılır. Ayrıca Yahudiler arasında faizli işlem yapılabilmesi sağlamak için Yahudi olmayan bir aracının kullanılmasına da karşı çıkmaktadır.⁶¹ Aracı vasıtasıyla faiz alma uygulaması, borçlu olandan faiz almanın haram olması sebebiyle borcun faizle üçüncü bir kişiye verilmesi yoluyla uygulanmaktadır.⁶²

Daha önce de belirtildiği gibi bu yasak sadece Yahudiler arasındaki karz akdini kapsar. III. Yüzyılın önde gelen hahamlarından Rabi Hiyya, bu durumun Yahudilerin geçiminin sağlanmasının zorunluluğundan kaynaklandığını, Babil Talmudu hahamlarından Ravina da yabancılarla ilişkinin azaltılması için böyle bir tutumun izlendiğini savunur.

C-Geonim (Büyük Din Âlimleri)⁶³ Devri: Bu dönem, yaklaşık olarak VII. ile XI. yüzyıl arasındaki süreyi kapsar. Yahudilerin yeni bir medeniyet inşa eden İslam dünyasında, Müslüman toplum içerisinde zanaatkâr, inşaatçı, tüccar, ziraatçı gibi mesleki sıfatlarla yaşadıkları bir dönemdir. İslam'ın faize karşı kesin tutumu, Yahudilerin mesleki etkinliklerindeki serbestîsi gibi sebeplerden dolayı Yahudiler, Yahudi olmayanlarla olan ödünç para ilişkilerinde de faiz almaya son vermiştir. Bu konuda IX. yüzyılın ünlü Gaonu (Büyük din âlimi) Amram Gaon'un faiz karşılığı yapılan her türlü alışverişi yasaklaması da etkilidir.⁶⁴

eskatolojik çağrışımlar da taşır. Melissa Petruzzello, "Diaspora", *Encyclopedia Britannica* (Erişim 02 Aralık 2020); Besalel, "Diaspora", 2/13.

⁵⁵ Jewish Virtual Library, Usury; Besalel, "Ödünç Para Verme", 2/467; Paul Johnson, *Yahudi Tarihi*, çev. Filiz Orman (İstanbul: Pozitif Yayınları, 2000), 170-171.

⁵⁶ Besalel, "Bet Amikdaş", 1/109; Altıntaş vd., *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, 197-210.

⁵⁷ *Alaha*, Yahudi dinine mensup kişilerin kendi aralarındaki ve kendileri ile Tanrı arasındaki ritüel uygulamaları dinsel zorunluluklar açısından ele alan din alimlerinin ve din adamlarının ürettiği dinî metinlerin bir branşıdır. Besalel, "Alaha", 1/51; Altıntaş vd., *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, 79-85.

⁵⁸ *Agada*, Talmud'un kapsadığı ağır konularla ilgili birçok deyiş, efsane ve fıkra ve vecizelere yer veren anlatım demektir. Ayrıntılı bilgi için bk. Besalel, "Agada", 1/38; Altıntaş vd., *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, 289.

⁵⁹ *Mekhilta*, Tevrat'ta yer alan kuralların yorumlanmasıyla oluşturulan kurallar topluluğu halindeki tefsirleri olarak tanımlanır. İslami ilimlerden Ahkâm Tefsirine benzetmek mümkündür. Geniş bilgi için bk. Besalel, "Mekhilta" ve "Midraş", 2/391, 405.

⁶⁰ Shaikh Mahmud Ahmad, "Judaism and Interest", *Jstor* (Erişim 02 Aralık 2020), 13.

⁶¹ Besalel, "Ödünç Para Verme", 2/ 468; Jewish Virtual Library, "Usury".

⁶² Jewish Virtual Library, "Usury".

⁶³ Geniş bilgi için bk. Besalel, "Gaon" ve "Geonim", 1/183, 188.

⁶⁴ Besalel, "Ödünç Para Verme", 2/468.

D-Rişonim (İlk Rabinik Dönemler): Bu dönem XII. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar olan süreyi kapsar. Yahudi yaşamının merkezinin Avrupa'ya kaydığı bu dönemde Yahudilerin toprak sahibi olma hakları kısıtlanmış ve feodal yönetimler Yahudilere karşı yasalar çıkarmıştır. Ünlü din bilgini Raşi'nin torunu Jacob Meir, bu durumda, krala vergi verme zorunluluğu olduğu için de Yahudi olmayanlardan ödünç para mukabilinde faiz almanın hayatta kalmak için (kedei hayyenu)⁶⁵ gerekli olduğu şeklinde bir hüküm vermiştir.⁶⁶ Ayrıca Yahudiler, faiz yasağını delmelerine içinde yaşadıkları toplumların kendilerine iş konusunda yaptıkları kısıtlamaları, yüklenen ağır vergileri sebep göstererek faizle borç verme ya da tefecilik gibi işlerle meşgul olduklarını savunurlar.⁶⁷

E-Aharonim (Son Rabinik Dönemler): XVI. yüzyıldan günümüze kadar olan süreyi kapsar. Yahudi filozofları ve din bilginlerinin konu ile ilgili etraflı yorumlarının ve Tevrat'ın faiz ile ilgili hükmü hakkında farklı görüşlerin açıklandığı dönemlerdir. Fransız Yahudisi Levi B. Gerşom, Yahudi olmayanlara dürüst olmak ve haddi aşmamak şartıyla faizle borç verilebileceği, İspanyol Yahudisi filozof Albo, Tevrat'ta yer alan "kardeş" kelimesinin putperest olmayanları kastettiğini, bu sebeple sadece Amoritler ve Amaleklerden faiz alınabileceği görüşündedir.⁶⁸ XV. yüzyıl Tevrat yorumcularından Haham David Kimchi ise, Hristiyan ve Müslümanlardan da faiz alınamayacağını söylemektedir. Bu dinlerin Yahudi kaynaklı olması ve ortak bir etik temeli paylaştıkları için Tevrat'ta geçen kardeş sınıfına dâhil olacaklarını savunur.⁶⁹

İzak Abrabanel isimli yorumcu ise paranın da mal gibi bir kâr unsuru olmasından dolayı Yahudilere de faizli borç vermenin mümkün olduğu yönünde fikir belirtmiştir. Mordehay Farrisol isimli bilgin ise Ortaçağ felsefesinin aksine, bedelsiz bir şey verme vaktinin geçtiğini, fakir olma durumu dışında faizli işlemlerin yapılmasının gerekli olduğunu açıklamıştır. Aynı doğrultuda 1558'de Dr. David de Pomis, bir Yahudi'nin bir Hristiyan'dan anlaşma karşılığı faiz alabilmesinden hareketle rabinik yetkililerin öngördüğü bir anlaşma ile Yahudilerin birbirinden faizle borç alabileceğini savunur.⁷⁰

XVII. yüzyıldan itibaren ödünç para vermek Yahudilerin temel uğraşı olmuş, fakat aynı zamanda ticaret ve zanaatla da meşgul olmuşlardır. Ayrıca pek çok ülkede idarecilerin siyasi ve ekonomik danışmanlığını da yürütmüşlerdir. 1807'de Napolyon'un sivil yasaları çerçevesinde Yahudilerin birbirlerinden faizle borç alıp vermeleri yasallaşmıştır ve fakir Yahudilerden faiz alınmaması kararı alınmıştır. Aynı haklar Yahudi olmayanlar için de geçerli olmuştur. Fakat Modenalı Yişmael B. Abraham İzaka Kohen, Paris Sanhedrini (Yaşlılar Konseyi-Büyük Meclis) için yayınladığı bildiriye Yahudiler dışındakilere faizsiz borç vermeyi kabul edenlerin Tevrat'ın emirlerini çiğnediğini belirtmiştir. Son 150 sene içerisinde de Yahudi olan ve olmayan kişiler arasındaki ayırım ile ilgili duyarlılık devam ede gelmiştir. Hâlâ Modenalı din adamı gibi düşünenler mevcuttur.⁷¹ Bunun sebebi Yahudilerin Tanrı ile yaptıkları ahde dayanarak kendilerini diğer toplumlardan üstün görmesidir.⁷²

Günümüzde ise Yahudi din adamları (Rabi), Maimonides'in bu konudaki görüşlerine istinaden iyilik yapmanın en yüksek derecesinin, bir kişinin yoksullaşmasını engellemek olduğu dolayısıyla kredi ya da istihdam teklif ederek veya işine yatırım yaparak kardeşinin fakirleşmesini engellemenin bir görev olduğu görüşündedirler.⁷³ Maimonides, Yahudi olmayanlardan faiz almanın karışık evlilikleri azaltacağını savunur. Yahudi olmayanlardan faiz alınmadığı takdirde, bu kişilerin faizsiz borç almak için Yahudilerle kuracakları samimiyet

⁶⁵ Zaruret durumu olarak anlaşılabilir. İbraniceden çeviren Dr. Musa Akkârî hocamıza teşekkür ederim.

⁶⁶ Besalel, "Ödünç Para Verme", 2/468.

⁶⁷ Özellikle Avrupa'da yaşanan olaylar ve Yahudi tefeciliğinin tarihi seyri hakkında geniş bilgi için bk. Shaikh Mahmud Ahmad, "Judaism and Interest."

⁶⁸ Besalel, "Ödünç Para Verme", 2/468-469.

⁶⁹ Robinson, "Interest Free-Loans in Judaism."

⁷⁰ Besalel, "Ödünç Para Verme", 2/469.

⁷¹ Besalel, "Ödünç Para Verme", 2/ 468-469; Robinson, "Interest Free-Loans in Judaism".

⁷² Hasanov, "Nuhi Kimliği Bağlamında Yahudilikte Yabancı Algısı", 141-142.

⁷³ Rabbi Aish, "Charging Interest", *Aish* (Erişim 02Aralık 2020).

sonucunda Yahudilerin değişik örf ve adetleri benimseyecekleri ve böylece Yahudilik bilincinin azalacağı mantığını yürütür.⁷⁴

Modern Yahudi düşüncesinin konuya yaklaşımına değinmek gerekirse, kendi aralarında faizin yasaklanması görüşü ile ilgili değerlendirmelerinde, faiz dinî açıdan haksız ve adaletsiz bir uygulama olarak görülmektedir. Buna rağmen diğer milletlerden *mukâbele bil-misl* ilkesi⁷⁵ gereğince faiz alındığı ve bunun haklı bir gerekçe olduğu savunulmaktadır. Yahudiler, tarih boyunca kendilerinden sahip olduklarını zor kullanarak alma hakları olduğunu düşünen istilâcı uluslardan, verdiklerini veya kaybettiklerini faiz yoluyla geri almayı meşru görmüşlerdir.⁷⁶

3.1. İslam Hukuku ve Yahudi Hukuku Arasındaki Benzerlikler

İslam ve Yahudi hukukuna göre karz akdi temel kaynaklar açısından değerlendirildiğinde, bir din kardeşinin dünyevî ihtiyaçlarını giderme ve yardım amacıyla şari' tarafından emredilmiş olması yönüyle benzemeleri tabii bir durumdur. Ayrıca karz akdi her iki hukuk sisteminin de üzerinde yoğun çalışmaların yapıldığı bir konudur. Halen her iki din mensuplarının gündemindeki yerini korumaktadır.

1-Daha önce de belirtildiği gibi, İslam hukukundaki adıyla *karz* ya da Yahudi hukukundaki adıyla *gemilut hasedim* her iki dinde de övülen ve Allah tarafından mükâfatlandırılacağı va'd edilen bir davranıştır. Ayrıca Tevrat'ta bizzat emredilen bir işittir.

"Kim Allah'a güzel bir borç verirse Allah da bunu kat kat fazlasıyla öder. Daraltan da genişleten de Allah'tır ve O'na döndürüleceksiniz."⁷⁷

"Ve eğer kardeşin fakir düşer ve senin yanında zayıf olursa ona yardım edeceksin, senin yanında garip ve misafir gibi yaşayacak."⁷⁸ ".....ta ki mülk olarak almak üzere gitmekte olduğun diyarda elini atacağıın her şeyde Rab seni mübarek kılsın."⁷⁹

2- İki hukuk sisteminde de borç verme işlemlerinde faiz alımına yasak konulması kısmen ortak bir yön olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Yahudilere yabancılarla faizli sözleşme izni vardır. İslam hukuku kaynaklarında ele alınan karz akdinin faizli bir alışverişe dönüşme riskini doğuracak bazı durumların olması Yahudi hukukunda da söz konusudur ve bu durumlara faiz anlamında *ribit* veya *neşeh* denilmektedir.

İslam hukukuna göre "Menfaat celbeden tüm borçlar ribadır" kabulü gereğince ne türden olursa olsun alacaklı adına menfaat sağlayan tüm şartlar faizdir.⁸⁰ Öte yandan yarar sağlayan karzın câiz görülmeysi borç verenin başlangıçta bunu şart koşması, yani akdin böyle bir şartı içererek kurulması durumuyla kayıtlı olup böyle bir şart olmaksızın borç alanın kendiliğinden yapacağı iyilik ve hediyeleşmede bir sakınca görülmemiştir.⁸¹

Yahudi hukukunda da borçlunun alacaklı menfaatine bir şey yapması, borçlunun mülkünde kira ödemedi ya da değerinden az kira vererek oturması, ödeme gününe yakın hediyeler vermesi, güzel bir söz söylemesi hatta selam vermesi de faiz olarak değerlendirilmiştir ve yasaklanmıştır.⁸² Bu tür menfaatler Talmud'da faizin tozu (avak ribit) olarak geçer. Bu

⁷⁴ Besalel, "Ödünç Para Verme", 2/470.

⁷⁵ *Mukâbele bil-misl*, misilleme, misliyle davranma; yapılan muameleye aynen cevap verme anlamındaki fıkıh terimidir. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 395. Geniş bilgi bk. Ahmet Özel, "Mukâbele bil-misl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/103-107.

⁷⁶ Kürşat Haldun Akalın, "Ortaçağ Avrupası'nın İktisat Tarihinde Faiz Yasağının Kökenleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15/2(2013), 193.

⁷⁷ Ayette geçen güzel bir borç kavramı sadaka, infak ve karz olarak üç yardımlaşma türünü ifade eder. *Kur'an Yolu* (Erişim 20 Nisan 2021) el-Bakara Sûresi, 2/245. Aynı konuda ayetler için bk. el-Mâide Sûresi, 5/12; el-Hadîd Sûresi, 57/11, 18; et-Tegâbun Sûresi, 64/17; el-Müzzemmil Sûresi, 73/20.

⁷⁸ Levililer 25:35-38.

⁷⁹ Tesniye 23:19-21.

⁸⁰ Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, 7/394-395; Çeker, "Mecellede Ele Alınmayan Üç Konu", 111-112.

⁸¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/242; Apaydın, "Karz", 24/520-525.

⁸² Jewish Virtual Library, "Usury"; Tzivi Freemann and Yehuda Shurpin, "Moneylending and Jewish Law", *Chabad* (Erişim 02 Aralık 2020). Shaikh Mahmud Ahmad, "Judaism and Interest", 5.

kavramla borç veren şahsın, verdiği borç sayesinde hiçbir şekilde istifade edemeyeceği imkânlar kastedilir.⁸³

3-Borç verilmesi durumunda faiz riski doğurması sebebiyle borç verilecek mallar konusundaki kısıtlamalarda da bir benzerlik mevcuttur.

Hanefî hukukçular karz akdinin konusunu mislî mallarla sınırlandırır. Yani ölçü, tartı ve sayı ile alınıp satılan şeyler bu kapsama girer. Diğer mezhepler ise vasıfları açıkça belirlenebilen kıyemî malların da taraflar arasında anlaşmazlığa sebebiyet vermeyeceği için karz akdine konu olabileceği görüşündedir.⁸⁴ Alışverişi ya da borçlanmayı faize dönüştürecek şey, aynı cins ve sınıftan olan malların fazlalık alınarak değiştirilmesidir. Aynı cins fakat aynı sınıftan olan malların fazlalıklı olarak ya da veresiye olarak değişimi de ribadır.⁸⁵

Tevrat'ta da para ve yiyecek türünden malların faizle borç verilmesi yasaklanmıştır.⁸⁶ "Ona gümüşünü faizle vermeyeceksin ve zahireni ona kârla vermeyeceksin."⁸⁷ "Para faizi olsun zahire (yiyecek) faizi olsun yahut ödünç verilen her şeyin faizi olsun, faizle kardeşine ödünç vermeyeceksin."⁸⁸ İbareleriyle ifade edilen bu yasa, fıkıh kaynaklarındaki örneklerle de benzemektedir.

4-Faiz ve çeşitleri ile ilgili tanımlamalarda da iki hukuk sistemi arasında telaffuz ve anlam olarak benzerlik mevcuttur. Faiz kelimesinin Arapça karşılığı *riba* iken İbranicesi *ribit-marbittir*. Aynı şekilde ribanın bir çeşidi olarak bildiğimiz ribe'n-nesfe kelimesine söyleniş olarak benzeneyen neseh-neşeh kelimesi de faiz anlamında kullanılmaktadır.

Riba, İslam hukuku kaynaklarında akit sırasında şart koşulan karşılıksız fazlalık olarak tanımlanır.⁸⁹ Riba çeşitlerinden *ribe'l-cahiliye*, vade dolduğu halde borcun ödenmemesi durumunda borcun artırılarak sürenin uzatılmasıdır. *Ribe'l-fadl*, aynı cinsten malların değişimi sırasında birinin diğerinden fazla olması demektir. Örneğin, 12 ölçek unluk buğdayla 10 ölçeklik tohumluk buğdayın değiştirilmesi gibi. *Ribe'n-nesfe* ise, vade karşılığında şart koşulan fazlalıktır.⁹⁰

Yahudi Hukukunda daha önce de geçtiği gibi, neseh ya da neşeh (ısıruk) olarak tabir edilen faiz, faizi düşürülerek borç vermek suretiyle önceden kesilen faizdir. Bu yüzden "ısıruk" denilmiştir.⁹¹ Ribit ya da marbit ise geri ödeme anında verilen faiz yani tahakkuk etmiş faiz olarak tanımlanır.⁹² "Faiz" (*Neşeh*) ile "arttırma" (*Tarbit*) sözcükleri aslında eş anlamlıdır. Örneğin; bir kişi bir başkasına 100 lira borç verir ve borcunu geri ödemediği her ay için ona 1 lira ödeme şartı koyarsa, bu *Neşeh*'tir. Zira zaman geçtikçe borç "ısıra ısıra" birikmektedir. Öte yandan bir kişi belirli bir zamana kadar 100 lira borç verir ve bu süre dolduğunda hem parayı, hem de üzerine 5 lira ödemesini şart koşarsa, bu *Tarbit*'tir. Çünkü burada sürekli bir ısırma yoktur. Borç para, bir süre sonra "artmaktadır".⁹³

⁸³ Besalel, "Ödünç Para Verme", 2/470.

⁸⁴ Abdurrahman el-Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkh 'ale'l-Mezahibi'l-Erba'a* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 2/304-309. Ayrıca bk. Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2/206-207; Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 219; "a.mlf."; "Mecellede Ele Alınmayan Üç Konu", 101; AAOİFİ, *Mudârebe*, 522; Borroni, "A Comperative Survey", 4.

⁸⁵ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/30. Daha geniş değerlendirme için bk. Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, 5/185-188; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2/204-212; Çeker, "Mecellede Ele Alınmayan Üç Konu", 101.

⁸⁶ Tensiye 23/19-21; Freemann and Shurpin, "Moneylending and Jewish Law", 1-2; Satlow, "What is Wrong with Charging Interest", 1-4; Jewish Virtual Library, "Usury".

⁸⁷ Levililer 25:35-38.

⁸⁸ Tensiye 23:19-21.

⁸⁹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/30-31; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 481; Çeker, "Mecellede Ele Alınmayan Üç Konu", 99.

⁹⁰ Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-Kadîr* (Bulak: Matba'atü'l-Kübra, 1316/1899), 5/281; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2/212-213; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 481; Çeker, "Mecellede Ele Alınmayan Üç Konu", 102; Hamdi Döndüren, "Faiz Yasası ve Finansman Sağlama Yöntemleri", *İslamî İlimlerde Metodoloji-3 İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finans Yöntemleri*, ed. Hasan Hacak (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011), 203.

⁹¹ Issler, "What Does the Old Testament Say About Loans and Interest", part-1; Jewish Virtual Library, "Usury".

⁹² Jewish Virtual Library, "Usury".

⁹³ Estraya Seval Vali, "Yahudilikte Faiz Konusu".

Tanımlardan ve örneklerden de anlaşılacağı üzere söyleniş olarak benzeyen *neşeh* ve *ribe'n-nesie /nesie ribası/veresiye ribası* anlam olarak farklıdır. İslam hukukunda borç verme esnasında alacaklının verdiği borçtan bir kesinti yapması söz konusu olmamaktadır. Ancak kanaatimizce bu durum, alacaklı lehine şart koşulmuş bir menfaat olarak görülüp faiz kapsamında değerlendirilirse ortak bir anlam kazanabilir.

5-Yahudi hukukunda faizle borç vermemek ve borçlunun itibarını koruyarak kendi ayakları üzerinde durmasını sağlamak için çeşitli kredi ve finans yöntemleri geliştirilmiştir. Bu yöntemlerin en eskisi ve hala yürürlükte olanı "*heter isqa*" ismi verilen bir yöntemdir. *Heter isqa*, kredileri iş ortaklığına dönüştürme demektir. *Heter isqa* işletme kredileri için tasarlanmış olsa da, teknik olarak herhangi bir kredi için de kullanılabilir. İsrail bankaları tarafından tüm krediler için otomatik olarak kullanılmaktadır.⁹⁴

Heter isqa, ticaret arttığında ve yatırımlar hayatın daha yaygın bir parçası haline geldiğinde, hahamlar tarafından kurallar konularak geliştirilmiştir. Buna göre, bir kişi parayı sağlarken diğeri onunla kâr elde eder ve her ikisi de kârı paylaşır. Hahamlar, hem onları *ribitten* ayırmak hem de her iki taraf için adil ve eşit bir şekilde yürütülmesini sağlamak için bu tür ortaklıklara sabit şartlar koymuşlardır. Taraflar arasında böyle bir sözleşmenin belgesini yetkili bir haham hazırlamaktadır.⁹⁵ Belgenin bir örneği şu şekildedir:

" _____ (Alıcı) her yıl kendi sorumluluğunda yatırılan paranın% ____ 'sini _____' ye (Yatırımcı) verirse, Yatırımcının kalan kârdan başka bir hak talebinde bulunmayacağını kabul ettik. Alıcıya emeği için bir ücret verilmiştir."⁹⁶

İslam hukukundaki mudârebe (kâr paylaşımı esasına dayanan emek sermaye ortaklığı)⁹⁷ akdini çağrıştıran bu sözleşmenin mudârebe akdi ile benzeyen yönü taraflardan birinin parasını diğerinin emeğini ortaya koyarak bir sözleşme yapmasıdır.⁹⁸ Mudârebe akdi, İslam hukukunda bir şirket ortaklığının adıdır. Ortaklardan birisinin sermaye vermesi diğerinin bu sermayeyi işletmesi ve kazanılan kârın aralarında ortak olması şeklinde kurulur.⁹⁹ Mufâvaza, inan, mudârebe, vücut ve sanayi şirketi¹⁰⁰ gibi ortaklıklar İslam'da her türlü ticari finansmanı sağlamaya elverişlidir. Özellikle mudârebe İslam bankacılığının da esasını teşkil eder.¹⁰¹ Mudârebe akdinde de tarafların bir sözleşme yapması ve kârdan alınacak hisselerin paylaşımı, mudâribin kasıt, kusur ve sözleşme şartlarına aykırı fiillerinden doğan zararların tazmini ve teminatların çeşidine akdin başında karar verilmesi Yahudi hukukundaki *heter isqaya* benzerlik gösteren kısımdır.¹⁰² Yahudilikte bu sözleşme din adamları tarafından tanzim edilirken İslam'da böyle bir şart yoktur. İki hukuk arasında akdî açıdan ikinci bir benzerlik olarak, günümüzde bu ortaklık sözleşmelerinin Yahudi toplumlarında faizli borçlanmama hassasiyetine sahip kişiler

⁹⁴ Satlow, "What Is Wrong with Charging Interest", Winchas, "Parchas Behar Bechukoza", 07.10.2002 Tarihli vaaz, *Torah* (Erişim 02 Aralık 2020). Borroni, "A Comperative Survey; Rabbi Doniel Neustadt, "Matters of Interest", *Torah* (Erişim 02 Aralık 2020).

⁹⁵ Freemann and Shurpin, "Moneylending and Jewish Law"; Rabbi Aish, "Charging Interest".

⁹⁶ Satlow, Michael, "What is Wrong with Charging Interest".

⁹⁷ Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 3/19; Ebû Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Neseff es-Semerkindî, *Tilbetü't-Talebe fi'l-İstîlâhati'l-Fıkhîyye 'alâ Kütübî'l-Hanefîyye*, Dâru't-Tibâ'ati'l-Âmire, 1311h.148; Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 163; Kallek, "Mudârebe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/359; AAOİFİ, *Mudârebe*, 369.

⁹⁸ Abdus Najmi, "Religion and Finance: Usury in Judaism and Islam", 25.

⁹⁹ Mecelle, 1404.md; Çeker, "Mecellede Ele Alınmayan Üç Konu", 163; Kallek, "Mudârebe", 30/359; AAOİFİ, *Mudârebe*, 369; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 386.

¹⁰⁰ *Mufâvaza*, ortaklar arasında hem sermayenin miktarı hem de kârdan hisseleri eşit olmak üzere akdedilen şirkettir. *Inan*, ticaret gibi bir maksatla iki veya daha fazla kimse tarafından sermaye konularak akdedilen şirkettir. Bu şirkette ortakların arasında tam eşitlik şartı bulunmamaktadır. *Vücûh (Mefâlis)*, birden çok kimsenin sermayeleri olmadığı halde kendi itibarlarıyla veresiye mal alıp satmaları ve kârını aralarında taksim etmeleri suretiyle akdedilen bir şirkettir. *Sanayi (A'mâl)*, tarafların kendi amellerini yani çalışmalarını sermaye edip başkalarından iş almak maksadıyla kurdukları şirkettir. Meydana gelen kazanç da aralarında bölüştürülür. Ayrıntılı bilgi için bk. Ömer Nasuhi Bilmen, *Fıkıh İlmi & İslam Hukuku Terimleri Sözlüğü*, sad. Abdullah Kahraman (İstanbul: Nizamiye Akademi, 2017), 180-191; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 528-529.

¹⁰¹ Döndüren, "Faiz Yasağı ve Finans Sağlama Yöntemleri", 219.

¹⁰² AAOİFİ, *Mudârebe*, 367, 370.

için Yahudi bankaları tarafından, İslam dünyasında da faizsiz finans kuruluşlarınca uygulandığı gösterilebilir.

3.2. İslam ve Yahudi Hukukundaki Farklılıklar

İlahî vahiy kaynaklı olmasına rağmen, iki hukuk sisteminin karz akdi konusunda farklı hükümleri bulunmasının ana sebebi, Yahudilerin bu akde faizli işlemler karıştırmalarıdır. Bu uygulamanın temelinde ise Yahudilerin kelimeleri tahrif etme ve nasların hükümlerini değiştirme alışkanlıkları bulunmaktadır.¹⁰³ Tevrat'taki yasaklamaların tarihi süreçte serbestliğe doğru evrilmesi de bu konudaki tespitin haklılığını ortaya çıkarmaktadır.

1- Borçludan faiz almanın yasaklığı sebebiyle borcun Yahudi olmayan üçüncü bir kişiye verilmesi yoluyla faiz yasağının delinmesi şeklinde Yahudilerce bir yöntem üretilmiştir. Burada, aracı vasıtasıyla faiz alma uygulaması söz konusudur.¹⁰⁴ İslam'da böyle bir uygulama yoktur.

2- Yahudilikteki dönemsel olarak Yahudi olmayanlara faizle borç verme serbestisine karşın, İslam'daki faiz yasağı tüm zamanlar için geçerlidir.

3- Yahudilikte Diaspora'da faiz yasağının delindiği görülmüştür. İslam hukukunda ise cumhûru fukahâ ve İmam Ebu Yusuf'a göre dârülharb olarak isimlendirilen Müslümanların yönetiminde olmayan memleketlerde de bu yasak geçerlidir¹⁰⁵. İmam Ebu Hanife ve İmam Muhammed'e göre ise dârülharpte Müslüman ile Müslüman olmayan/ harbî arasında (fazlalığı Müslüman tarafın alması şartıyla) faiz gerçekleşmemektedir. Müslümanlar arasında her durumda ve her yerde faizli muamele haramdır.¹⁰⁶

4- *Heter İsqâ* sözleşme metninde yer alan "alıcıya emeği için bir ücret verilmiştir" ibaresi, mudarebe akdi ile bir fark olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam Hukukunda kâra ek olarak ayrıca ücret tahsisini kararlaştırmak caiz değildir. Ancak ortaklık sözleşmesinden bağımsız bir sözleşme yapılarak, mudarebe işlemleri kapsamında yer almayan işleri yürütmek karşılığında ücret alınması caizdir.¹⁰⁷

Sonuç

Kaynağı ilâhî vahiy olan en eski iki dininin oluşturduğu hukuk sistemlerinin birbirine benzeyen yönlerinin olması yadırganmamalıdır. Bu benzerliğin ilk temas noktası, Müslümanların ve Yahudilerin, kendi dinlerine dayalı hukuk sistemlerinin mutlak ve kalıcı olarak bağlayıcı olduğuna inanmasıdır. Dolayısıyla iki hukuk sistemi de günümüze kadar uygulanmaya devam etmiştir.

Karz akdi bağlamında yapılan bu karşılaştırma ile iki hukuk sisteminin benzer ve farklı tarafları tespit edilmeye çalışılmıştır. Tanımı, hukuki dayanağı ve mahiyetindeki benzerliklerin sebebi daha önce de belirtildiği gibi her iki sistemin vahiy kaynaklı oluşuna bağlanabilir.

Faizsiz nitelikteki karz, iki dinin inancına göre de ihtiyaç sahibinin ihtiyacını gidermesi sebebiyle hem Allah tarafından övülmüş hem de ödüllendirileceği bildirilmiştir.

Tevrat'ta karz akdinin faizle beraber zikredilmesi konu içerisine faizin de dâhil olmasına sebep olmuştur. Yahudilikte faizle borç alıp vermek Yahudi toplumu içinde yasaktır. İslam toplumunda ise, kiminle olursa olsun her türlü ekonomik işlemde yasaktır.

Yasağa rağmen faizli borç vermeleriyle bilinen Yahudiler bu yasağı delmelerine ve insanlara faizle borç vermelerine sebep olarak başka milletleri göstermektedir. Tarihsel süreçte, içinde yaşadıkları toplumlarda yaşadıkları ekonomik kısıtlamalar ve ağır vergiler sebebiyle faizle borç verme ya da tefecilik gibi işlerle meşgul olduklarını savunurlar. Zamanla ticari faaliyetlerin artması, Yahudi olanların da işlerini büyütme ya da iş kurmak için krediye ihtiyaç

¹⁰³ "Yahudilerden bir kısmı kelimeleri yerlerinden saptırıyorlar." en-Nisa Sûresi, 4/46.

¹⁰⁴ Jewish Virtual Library, "Usury".

¹⁰⁵ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/33; İbn Kudâme, *el- Muğnî*, 4/32.

¹⁰⁶ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/33; Ahmet Özel, *İslam Hukukunda Ülke Kavramı Dârülislam Dârülharb* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1998), 179, 189.

¹⁰⁷ AAOİFİ, *Mudârebe*, 369.

duyması gibi sebeplerle din adamlarının Tevrat hükümlerine getirdikleri yeni yorumlarla Yahudiler arasındaki borç verme işlemlerinde faiz uygulanmaya başlanmasına da hukuk ile hayat arasındaki çatışmayı sebep olarak göstermektedirler. Anlaşılan o ki, Yahudiler Tevrat'ın bazı emir ve yasaklarını tarihsel bir bakış açısıyla yorumlayarak içinde buldukları zaman diliminde, karşılaştıkları sorunlara kendi deyimleriyle ihtiyaç duydukları şekilde çözüm bulmuşlardır. Bu çözümler çoğunlukla Tevrat'ın hükümlerinin değiştirilmesi ve yasaklarının çiğnenmesi şeklinde olmuştur.

Günümüz Yahudi toplumlarında, kardeşinin ihtiyacını karşılık beklemeden giderme konusunda hahamların ve dindar Yahudilerin hassasiyetleri dile getirilmektedir. Ücretsiz kredi dernekleri, Sinagoglara yapılan düzenli bağışlar, tzedakah (sadaka) vb. faaliyetler ile de bu hassasiyet desteklenmektedir. Ayrıca Yahudi bankalarınınca hahamlar gözetiminde uygulanan *heter isqa* sözleşmeleri de faiz konusunda hassasiyeti olan mütedeyyin Yahudiler için bir çözüm yolu olarak karşımıza çıkmaktadır.

İslam'da da uzun vadeli ve büyük finansman kaynakları sağlamak için "kâr ortaklığı" esasına dayalı uygulamalar vardır. Çünkü karşılıklı yarar olmadan, insanların sürekli olarak birbirine yardımcı olması beklenemez. Mufâvaza, inan, mudârabe, vücut ve sanayi şirketi gibi ortaklıklar İslam'da her türlü ticari finansmanı sağlamaya elverişlidir. Özellikle mudârabe İslam bankacılığının da esasını teşkil eder.

Kaynakça

- Ahmad, Shaikh Mahmud. "Judaism and Interest". *Islamic Studies* 20/1 (1981), 47-82. Erişim 02 Aralık 2020. <https://www.jstor.org/stable/20847156>.
- Akalın, Kürşat Haldun. "Ortaçağ Avrupası'nın İktisat Tarihinde Faiz Yasağının Kökenleri". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15/2, (2013), 187-208.
- Altıntaş, Yusuf vd. *Yahudilikte Kavram ve Değerler*. İstanbul: Gözlem Yayıncılık, 2001.
- Apaydın, Yunus. "Karz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24/520-525. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- AAOİFİ, Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions. *Karz (Tüketim Öduncü)*. Suudi Arabistan 15-19 Mayıs 2004, 13.
- AAOİFİ, Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions. *Mudarebe*. Suudi Arabistan 11-16 Mayıs 2002, 19.
- Besalel, Yusuf. "Agada", "Alaha", "Bet Amikdaş", "Diaspora", "Gaon ve Geonim", "Goy", "Mehilta ve Midraş", "Mitsva", "Noahid Yasaları", "Ödünç Para Verme", "Responsa", "Şemita". *Yahudilik Ansiklopedisi*, 1-3. İstanbul: Gözlem Yayıncılık, 2001-2002.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Fıkıh İlmî&İslam Hukuku Terimleri Sözlüğü*. sad. Abdullah Kahraman, İstanbul: Nizamiye Akademi, 2017.
- Borroni, Andrea. "A Comparative Survey on Islamic Riba and Western Usury", *Rivista telematica* Erişim 02 Aralık 2020. https://www.statoe.chiese.it/images/uploads/articoli_pdf/Borroni.M_A_comparative.pdf?pdf=a-comparative-survey-on-islamic-riba-and-western-usury
- Buharî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-sahih*. 8 Cilt. Dâru't-Tıbbâ'ati'l-Âmire, 1315.
- Cezîrî, Aburrahman. *Kitabu'l-fikh 'ale'l-mezahibi'l-erba'a*. 5 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Çeker, Orhan. *İslam Hukukunda Akitler*. Konya: Tekin Kitabevi, 2019.
- _____ "Mecellede Ele Alınmayan Üç Konu: Faiz, Sarf ve Karz". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (1994), 99-117
- Çoban, Hacı. "Ârâmî Göçleri", *TÜBAR* XXIX-Bahar (2011). Erişim 24 Nisan 2021. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/157055>

- Döndüren, Hamdi, "Faiz Yasağı ve Finansman sağlama Yöntemleri". *İslamî İlimlerde Metodoloji-3, İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finans Yöntemleri, Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantısı*. ed. Hasan Hacak, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011.
- Ekinci, Fatmatüzzehra. *İslam Hukuku ile Tevrat Hükümlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- El-Benna, Muhammed Ahmed. *el-Karzü'l Masrafî, Dirâsetü't-Târihiyye Mukâraneten Beyne's-Şerî'ati'l-İslamiyyeti ve'l-Kânûnu'l Vaz'î*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Freemann, Tzivi and Shurpin. Yehuda, "Moneylending and Jewish Law", *Chabad*. Erişim 02 Ekim 2020. https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/4108763/jewish/Moneylending-and-Jewish-Law.html
- Greenspan, Mark. "Lending and Love: A Jewish Approach to Loans", *Rabbinicalassembly*. Erişim 01 Aralık 2020. <https://www.rabbinicalassembly.org/sites/default/files/assets/public/resources-ideas/source-sheets/tol-parashot/b-har-b-hukkotai.pdf>
- Hamidullah, Muhammed. *Aziz Kur'an* (Çeviri ve Açıklama), çev. Abdülaziz Hatip-Mahmut Kanık. İstanbul: Beyan Yayınları, 2000.
- Hasanov, Eldar. "Nuhi Kimliği Bağlamında Yahudilikte Yabancı Algısı". *Türkiye Ortadoğu Araştırmaları Dergisi* 2/1(2015): 137-160.
- Hasanov, Eldar. "Yahudi Kaynaklarında Hz. Nuh'la Ahit". *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Dağı Sempozyumu* (27-29 Eylül 2013): 163-168.
- Issler, Klaus. "What Does the Old Testament Say About Loans and Interest", *Biola*. Erişim 01 Aralık 2020. <https://www.biola.edu/blogs/good-book-blog/2017/what-does-the-old-testament-say-about-loans-and-interest-part-1-2>
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî (ö.861/1457). *Fethü'l-Kadîr*. 8 Cilt. Bulak: Matba'atü'l-Kübra, 1316/1899.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddin Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed (ö.620/1223). *el-Muğnî*. 12 Cilt. Mektebetü'l-Kahire, 1969.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânü'l-'Arab*. 20 Cilt. Beyrut: (ts.)
- Johnson, Paul. *Yahudi Tarihi*, çev. Filiz Orman. 1. Basım, İstanbul: Pozitif Yayıncılık, 2000.
- Jewish Virtual Library, "Usury", *Jewishvirtuallibrary*. Erişim 02 Aralık 2020). <https://www.jewishvirtuallibrary.org/usury>
- Kallek, Cengiz. "Mudârabe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/359. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.
- Karaman, Hayrettin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 1999.
- Kâsânî, Ebu Bekir Alaaddin b. Mes'ud. *el-Bedâi'u's-sanâi'fî tertîbi's-şerâi'*. 7 Cilt. Beyrut, ts.
- Kitâb-ı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit). İstanbul: Zafer Matbaası, 1991.
- Klein, Daniel. "The Islamic and Jewish Law of Usury: A Bridge to Commercial Growth and Peace in the Middle East". *Denver Journal of International Law&Policy* Volume 23, Number 3(Mayıs 2020). digitalcommons. du.edu (Erişim 25 Nisan 2021). <https://digitalcommons.du.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1719&context=djilp>
- Kur'an Yolu. kuran.diyabet.gov.tr (Erişim 20 Nisan 2021). <https://kuran.diyabet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/245-ayet-tefsiri>
- Mevsilî, Ebu'l-Fadl Mecdüddin Abdullah b. Mahmud. *el-İhtiyâr li ta'lîli-l Muhtâr*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1996.

- Müslim, İmam Ebi'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyrî en-Nisaburî. *Sahih-i Müslim*. 8 Cilt. Daru't-Ta'sîl: 1. Basım, 2014.
- Najmi, Abdus. "Religion and Finance: Usury in Judaism and Islam". *UCLA Journal of Religion* 4 (2020), 14-29. Erişim 25 Nisan 2021. https://religion.ucla.edu/wp-content/uploads/2020/07/Abdus-Najimi-Religion-and-Finance_Usury-in-Judaism-and-Islam.pdf
- Nesefî, Necmüddin b. Hafis. *Tılbetü't-talebe fi'l-istılâhati'l-fıkhiyye 'alâ Kütübî'l-Hanefiyye*. y.y.: Dâru't-Tıbbâ'ati'l-Âmire, 1311/1893.
- Niazî, İmran Ahsan. "Karaîler: İslam Hukukunun Yahudi Hukukuna Etkisi". çev. Talip Türcan, *Tabula Rasa* 3 (2001), 227-241.
- Özdemir, Ahmet. "Karz Akdinin Mahiyeti ve Faizli İşlemleri Önleme Fonksiyonu". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (2012), 125-145.
- Özel, Ahmet. *İslam Hukukunda Ülke Kavramı Darüislam Darülharb*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1998.
- Özel, Ahmet. "Mukâbele bil-misl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31/103-107. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Öztürk, Osman. *Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle*. İstanbul: İrfan Matbaası, 1973.
- Petruzzello, Melissa. "Diaspora". *Encyclopedia Britannica*. Erişim 02 Aralık 2020. <https://www.britannica.com/topic/Diaspora-Judaism>
- Rabbi Aish. "Charging Interest" *Aish*, Erişim 02 Aralık 2020. https://www.aish.com/atr/Charging_Interest.html
- Rabbi Neustadt, Doniel. "Matters of Interest". *Torah*. Erişim 02 Aralık 2020. <https://torah.org/torah-portion/weekly-halacha-5758-behar/?print-posts>.
- Robinson, George. "Interest Free-Loans in Judaism", *Myjewishlearning*. Erişim 01 Aralık 2010. <https://www.myjewishlearning.com/article/interest-free-loans-in-judaism/>
- Satlow, Michael L. "What Is Wrong with Charging Interest". *TheTorah*. Erişim 01 Aralık 2020. <https://www.thetorah.com/article/what-is-wrong-with-charging-interest>
- Schoon, Natalie and Nuri, Julinda. "Comperative Financial Systems in Judaism and Islam: The Case of Interest". *SSRN Electronic Journal*- June 2012. *Researchgate*. (Erişim 25 Nisan 2021). https://www.researchgate.net/publication/256030190_Comparative_Financial_Systems_in_Judaism_Christianity_and_Islam_The_Case_of_Interest
- Schott, Glassar. (*Wörterverzeichnis mit Erklärungen*) *Judischer Begriffe*, (İnternette yayımlanmış terimler sözlüğü), *Frankfurt*. Erişim 15 Ağustos 2000. <http://israeli-information.net>
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Lübnan: Dârü'l-Ma'rife, ts.
- Vali, Estraya Seval. "Yahudilikte Faiz Konusu". *Şalom Gazetesi*, (31 Ekim 2013). https://www.salom.com.tr/arsiv/haber-88768-yahudilikte_faiz_konusu.html
- Wegner, Judith Romney. "İslam Hukuku ve Talmud Hukuk Metodolojisi: İslam Hukukunun Dört Kaynağı ve Talmud Hukukundaki Karşılıkları". *The American Journal of Legal History* 26(1982), 25-71. Erişim 31 Mayıs 2021. www.jstor.org/stable/844605
- Winchas, Pinston. "Parchas Behar Bechukozai", 07.10.2002 Tarihli vaaz, *Torah*. Erişim 02 Aralık 2020. <https://torah.org/torah-portion/perceptions-5759-behar/>
- Yazıcı, Abdurrahman. *İslam Hukukuna Göre Gayrimüslimlerle İlişkiler: Hukuki Muhtariyet, Süreklilik ve Değişim Arasında Düşünce ve Hayat*. İstanbul: Yedirenk Yayınları, 2010.